26ՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 7067 — 7 ԱՊՐԻԼ 1909 — ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ — 29 ՐԷՊ ԻԼ ԷՎՎԷԼ 1327 — 20 Avril 1909 — 26me année — N. 7067

"ԱՐԵՒԵԼՔ"
ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ
ԳԱՐԵԳԻՆ ՊՕՅԱՃԵԱՆ
Կ. ՊՈԼԻՍ, ԳԱԼԱԹԻԱ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Կ. Պոլսոյ համար տարեկան	80	Ղ.
» » վեցամսեայ	45	»
Դուրսի համար տարեկան	100	»
» » վեցամսեայ	60	»
Ռուսիոյ եւ Եգիպտոսի համար տարեկան	25	Ֆր.
» » վեցամսեայ	20	»

Թղթատարի ծախքը մեր վրայ

ԱՐԵՒԵԼՔ

10 ՓԱՐԱ — ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ — 10 PARAS

آره‌ولك
ارمنیجه یومی و سیاسی غزته
صاحب امتیازی قره‌کین بویاجیان
درسعادت قلطه

AREVELK
JOURNAL ARMÉNIEN
Directeur-Propriétaire
KARÉKIN BOYADJIAN
Cons/ple, Galata

ՀՈՐԻՋՈՆԸ ԿԸ ՊԱՅԾԱՌԱՆԱՅ

ԲՈՒՆԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՐԷՆ ԿԸ ԿԾԿՈՒԻ

Այն ահագին խառնաշփոթութիւնը, որ ուրբաթ օրէ ի վեր կը դղրդացնէ Օսմ. Հայրենիքին հիմունքը, անա քիչ մը կը դադրի, ու ամբողջապէս երկինքը, կայծակներով լդի, որ կը ծպաւնար թաթառներու և կիկլոններու աչխարհաղդորդ յարուցումովը վերիվայր չրջել ամէն բան, կը պայծառանայ քիչ մը։ Ամպերը, սեւ ու դժոխատեսիլ, կը բզքտուին բարերար հողմերու ազդեցութեանը տակ, և կապոյտներ կը տեսնանք նորէն՝ լայնատարածին ծերպերէ, որոնք կ'ընդարձակուին, կ'ընդարձակուին շարունակ։

Ուրբաթ օր, հեւացինք ու դողացինք այն սասանումին տակ, որ ամբողջ արեւելքը ցնցեց։ Բոլանդակ աչխարհը պահ մը մեզի դարձաւ ինքն ալ տնաբեկած։ Արեւելքի ճակատագիրը կը վճռուէր և ամենայն հաւանականութեամբ աչխարհի խաղաղութիւնը իր ամէնէն մեծ վտանգներէն մէկը կ'անցուներ։

Այս մեծ ու պատմական եղելութեան ճշմարիտ հոգեբանութեանը թափանցելու և զանիկա արտայայտելու համար դեռ շատ կանուխ է, միտքերու և կիրքերու այս եռքին մէջ որ տակաւին կը շարունակուի։ Վասն զի, վերջապէս պէտք է ընդունինք թէ ամէնէն ամրապինդ նկարագիրներն իսկ իրենց ինքնութենէն ու պողարիւնութենէն բան մը կը կորսնցուցին՝ երբոր յանկարծ ամբոխները, խելայեղած, կը յարձին, բանակները կը գահավիժեն, և ընկերային ընդունուած կարգուսարքեր մէկէնմիէկ մեծաչառաչ կը փլչին կ'իյնան։ Նոթոլէոնի դէպ պողպատէ մարդ մը տկարացաւ, դողաց, նոյնիսկ նուազեցաւ 18 պրիւմէռի օրը, երբ կը վճռուէր իր ճակատագիրը ու իր փառքը կը պատրաստուէր։ Վասն զի այդ օրը կը մեռնէր, ռազմամպէս, ֆրանսական մեծ յեղափոխութիւնը և նարոլէոնեան մեծ բռնապետութեան առաջին հիմը կը դրուէր։

Անցեալ երեքշաբթի, ասկէց պակաս ոչնչութիւն մը չունէր այն յանկարծային չարժումը, որ հեռագրեակ զարմանքի, ապշութեան, տոսկումի և անաբեկման մատնեց ամբողջ մայրաքաղաքը։ Բայց առաջին վայրկեաններուն՝ ով կրցաւ հաւանիլ թէ ի՞նչ կ'ըլլայինք կոր։ Մէկ է ան որ անցեալ երեքշաբթի, նոյնիսկ չորեքշաբթի կրցաւ որոշապէս ըմբռնել կացութիւնը, փոթորիկին պատճառներն ու արդիւնքները։ Ոչ մէկ առեն չարժում մը այսքան գաղանածածուկ կերպով պատրաստուած և այսքան ասրատպելի ուժգնութեամբ մը պայթած էր։

Բայց ի՞նչ էր իսկապէս այս չարժումը։ Աւարտին երեւոյթով՝ զօրաւոր կուսակցութեան մը կազմը քայքայել, բայց իսկականապէս բռնապետութիւնը վերահաստատել, վասն զի ոչինչ այնքան յատարկական (ռէակցիոնէր) էր որքան այն ընդհանուր երեւոյթը զոր Գոլոս կ'ընծայէր անցեալ չորեքշաբթի, հինգշաբթի և նոյնիսկ ուրբաթ օրերը։

Անմիջապէս ըսենք— ո և է թիւրիմացութեան տեղի չտալու համար— թէ օսմ. Սահմանադրութիւնը քանի մը օր՝ վիրաւորուած մարդու մը պէս՝ իր հիներուն վրայ երերակալէն եաքը, մէկէնմիէկ զօրացաւ ու ցցուեցաւ։ Օսմ. Սահմանադրութիւնը, երրորդ անգամ ըլլալով, վերահաստատուեցաւ, չարաթ օրը, Զաթալճայի մէջ, Բ. և Գ. զօրաքանակներուն սուինուերուն փայլառակումին մէջ։ Հանգիստ ըլլանք։ Սահմանադրութիւնը վտանգի տակ չէ այլ եւ։ Մենէ երկու երեք ժամ հեռաւորութեան վրայ, Զաթալճէն մինչեւ Ռիւլիւք-Ջէքմէճէ կը յարդարուի առիւծներէ բաղկացած բանակ մը, տաւորը և հոյակապ, որ հեռագեակ ասուարանալու վրայ է, և որ կը փլցնէ վերջին յոյսերը անոնց որ գուցէ հաւատացած էին մոխիրներու տակ ծածկել Օսմ. սահմանադրական ազատութիւնը։ Ի՞նչ սխալ։ Պատմութեան մէջ քիչ արչաւանք կայ կատարուած ո և է բանակի կողմէ, որ այնքան դիւցազնական ըլլայ, այնքան համբերական ու չանձնառիչ և այնքան մեծ և տուրբ դատի մը պաշտպանութեան համար, որքան այն արչաւանքը զոր Սելանիկի և Եմիրնէի օսմ. բանակները կատարեցին տրբաթէն մինչեւ կիրակի, Մակեդոնեաէն ու Դրակիաէն մինչեւ Գոլոս պարիսպներուն տակ։

Ահա՛ օսմ. պատմութիւնը՝ մասնաւորապէս, և տիեզերական պատմութիւնը ընդհանրապէս, ոսկեքանդակ թող արձանագրեն իրենց էջերուն մէջ։ Նեազի պէյ, հերոսներուն այս հերոսը, արդէն իսկ անմահացած, իր վերջին չարժումովը արծանի եղաւ դառնալու օսմ. պատմութեան մեծագոյն դէմքերուն քովը։ Ցմահ Սուլթան Մէհմէտի և Գանունի Սուլթան Սիւլէյմանի։ Եթէ առաջինը ահագին կայսրութիւն մը նուաճեց, Նիազին ալ բռնապետութիւն մը աչխարհակալեց, թերեւս վերջնականապէս եղծելով գլուխը օձին, որ ինը ամիս անխլիրտ մնալէ յետոյ ահա նորէն վեր բարձրացած էր խածնելու և թունաւորելու համար նորէն ամբողջ երկրի մը երջանկութիւնը։

* * *

Ինքզինքիս չիսաբենք։ Այս չարժումը, Օսմ. Մ. և Ե. Բիմիթէին դէմ ուղղուած, իրականութեան մէջ՝ ռէակցիոնէական դաւադրութիւն մըն էր, որ ահա օդը ելաւ իր ամբողջ խաղութեամբը։ Ի՞նչ եղաւ ամէն մէկերնուս ապաւորութիւնը՝ ցնցումին պատճառած առաջին ապշութիւնը փարատուելէն եաքը. ինչ երկիւղի կայծ մը կը ցոլցլար աչուրներնուս մէջ, ու կասկածի ինչ որդ մը կը սողար կուրծքերնուս տակ։ Եւ արդէն ինչպէս կարելի էր տարակուսիլ, երբ Բռնապետութեան նախկին չահատակները, ինն ամիսէ ի վեր խլուրդներու պէս անծանօթ խորերու մէջ ծածկուած, երեքշաբթի և չորեքշաբթի հրացանի բոմբիւններուն հետ գուրս ելան ողող իրենց չնչարներէն ու սկսան ոլգալ Գոլոյ փողոցներուն մէջ. օ՜, ինչ դիւային հրճուանք։ Ճամբաներուն վրայ տեսանք առանք, խաֆիէի այդ կարիճային դէմքերը. անոնք կը չողային գեշեռական հրճուանքով։ Իրենց ժամանակը կը դառնար նորէն, հէ՛. Նորէն պիտի սկսէին ապրիլ այդ սատանները, այդ մեռելները, դժոխքին խորերը նետուած իժերու այդ ծնունդները։ Պահ մը, այո, խայտացին այդ ճիւաղները։ Իրենց Մեծը, մութին մէջ, պատրաստած էր մեծ դաւը, որ ահա կը պայթէր ամէնէն դղրդալից ու ամէնէն անակնկալ ձեւերու տակ։ Շերիաթի քօղին տակ, իթթիհատի բռնակալութիւնը ջախջախելու, անոր հակիրճամական հակումները խորտակելու պատրուակին տակ, մոլեռանդութեան պիրպտուտէն օգտուելով, բռնապետութեան Մողոքը գործեր է չարունակ, կիրքեր բռնկցուցեր, եռանդներ բորբոքեր և առելութիւններ արծարծեր է, միւս կողմէն, միեւնոյն ժամանակ, սահմանադրաբեր ժպիտներ ցոյց տալով ամէնուն, ազատական յայտարարութիւններ ցանցնելով ի սիրուս աշխարհի, իր մասին ամէն կասկած փարատելու ու եռքէն, երբոր դաւը հաստատեր, կայծակի արագութեամբ և չլսորեցուցիչ կերպով իջնալու համար հարուածը, որ, ահա՛, օդին մէջ առկախ մնաց, անձրկած, թուլցած, չէզոքացած։

Բայց ի՞նչ ուժ, Աստուա՛ծ իմ, ինչ հանձար՝ դժոխային այդ գանկին տակ։ Բայց միւսն ալ, Սահմանադրութեան մեծ ագին ալ ի՞նչ հզօր օտ բանակներուն, օտ մեծ ու պզտիկ Նիազիներուն, օտ ապարտական մարտիկներուն հոգիին մէջ, որոնք՝ ահազանգին առաջին գանգիւնեբուն՝ հասան Մողոքին քթին տակը, ապշեցնելով զարհուրեցնելով զայն, և հոն, օդին մէջ, քարացած ձգելով ձեռքը որ պիտի իջնար, վառաբար, դաւադրաբար, դաւաճանօրէն պիտի իջնար հարուածը օսմ. Սահմանադրութեան կուրծքին։

Ո՞ւր չէք գիտեր ի՞նչ կը հանիմ Զաթալճայի բարձունքներուն վրայ հանգչող տասնմեան բանակին։ Ի՞նչ թելադրական նիւթ դիւցազներգակ հոգիներու համար։ Ան ի՞նչ խրախճ, բայց նաեւ վեհանձն ու լեգեոնատեսան պատասխան զոր տուեր են իրենց ընդառաջ գացող օսմ. երեսփոխանական պատուիրակներուն, երբոր առանձք յայտներ են թէ իրենց՝ զինուորներուն Պոլիս մուտքը գուցէ արիւնայեղութիւն պատճառէր։— Թէ մեր Պոլիս մրտնելովը բարդութիւններ պիտի ծագին, տարկա մե՛ր գիտնալիք բանն է։— Թէ մենք զինուորներ ենք, մենք գիտե՛նք մեր պարտականութիւնը կատարել։ Ի՞նչ կը դողայ արդեօք Մողոքը իր պատուանդանին վրայ՝ ազատութեան հերոսներուն այս սրհամարհօտ և «ամբանման» պատասխաններէն։

Զարկէ՛ք, ո՛վ քաջարի զինուորներ, զարկէք ձեր տապարները այդ անիծակուռ պատուանդանին ու կործանեցէք զայն։ Մեր հայրենիքին փրկութիւնը վերջնականապէս անոր փտատկերներուն վրայ է որ պիտի կանգնուի։ Ոչի՛նչ պէտք է մնայ բռնապետութենէն ու անոր խորհրդանշանէն։ Առանց տատր, գուցէ հարկ ըլլայ որ ժամանակը անգամ մը հայրենիքին արտաքին պաշտպանութեան պատնէշները թողուք և հեւ ի հեւ վազէք հոս, մայրաքաղաքին պարիսպներուն տակ, Մողոքին նորէն ու նորէն վեր առած բարուկը բռնելու և տրուելիք հարուածը կասեցնելու համար։ Հայրենիքը անդորրութեան և բարգաւաճումի կարօտ է։ Այս խաղերը կը վնասեն տարր։ Զարկէ՛ք մէկ անգամէն ու վերջացուցէք։ Մինչեւ ե՞րբ անապահով պիտի ըլլանք Սահմանադրութեան տեւականութեան մասին։ Կամ թէ դուք յաւէտ ձեր անխորտակելի սուրերը բռնած այդպէս Զաթալճայի բարձունքներուն վրայ պիտի բռնակիք՝ որպէս զի Սահմանադրութիւնը վտանգէ զերծ ըլլայ։

Այո՛, պէտք է վերջնայ այս վտանգաւոր խաղը։ կ'օգտէ որքան միամտութիւններ չահագործուեցան, որքան խառնուումներ ոտնակոխ եղան, որքան երդումներ առ ոչինչ գրուեցան։ Երկիրը վտանգէ մը ազատեցաւ. բայց այդ վտանգը կրկնուելու չէ։ Ազատութեան, անբռնաբարելի ազատութեան կրակովը վառուած, Օսմ. Հայրենիքին բոլոր զաւակները, իսլամ և ոչ-իսլամ, արմուկ արմուկի, սիրտ սիրտի պիտի վազեն հաւարակաց թշնամին՝ Բռնապետութեան դէմ, որ դեռ ողջ է, որ դեռ ահա կը փորձէ հարիւր հազարաւոր դիակներու վրայէն ակռաներով լցուած ազատութիւնը մէկ հարուածով ջախջախել։

Եր. Սրմաքէշեանլեան

"ՔՆՆԵՆՔ ԻՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐը,,

Ի. Թէն

Աստուան կրակի և սուրի մատնուեցաւ, կիլիկեան ազուորիկ քաղաք մը որ իր կլիմայովն ու արտադրութիւններովը առանձին տեղ մը ունի կայսրութեան մէջ, և որ, հետզհետէ, կրնար իր տրնտեսական, առեւտրական կարեւորութիւնը մեծցնել ի պատիւ երկրին և յօգուտ ազգաբնակութեան։

Հիմա ա՛ն մոխրակոյտերու տակ է, ծխաշունչ թափուած արիւններէ և խանձողներէ. վաղը միւս օր կը հանգի կրակը, կը մարին մոլեկան կիրքերը խմուած արիւններէն, ու երկրին ծոցին վրայ կը քացուի սեւցած վէրք մը, վէրք մը խրուած մինչեւ աղիքները, և հովը կուգայ սրսկելու ցիրուցան այդ չէնքերու և կեանքերու փոշին։

Անդին ալ մարդկութիւն մը, յագուրդ առած իր թալանի, ջարդի և կրակի ծարաւին, հանդիսատես այդ չարաչուք առասին, պիտի ծափահարէ իր յաղթութիւնը այդ աւերքներուն և քանդումին վրայ։

Անցնի թող ա՛ռ ալ արիւնի և քանդումի պատմութեանը մէջ՝ սառուարացնելու այն լայն էջերը որոնք տեւ տեւ գրուեցան ամէնէն աղուոր, օժտուած երկրի մը կուրծքին վրայ։

Քննենք իրողութիւնները։ Տրուած լուրին համեմատ, երկու մարդ, կրօնքով իսլամ, ուզած են բռնաբարել հայ պատանի մը, որ, ինչպէս կ'երեւի, իր պատիւը պահպանելու համար ստիպուած է իր երկու ասոխները։ Սպաննել՝ սպաննուիլ է. ուրեմն այդ պատանին, նախ սպաննուած է ու ապա համարձակած սպաննութիւնը գործ դնելու։ Չգիտցուիր, ի՞նչ պայմաններու տակ։ Հայ պատանին քով տեսնուած սպաննող ուժը իր պատուախնդրութիւնն է. առ է որ ուզած է պահպանել՝ կեանքի ամէն վտանգ աչքէ առնելով, որովհետեւ, ինչպէս ըսի, սպաննել սպաննուիլ է, պատանին պէտք է նախապէս յանձն առած ըլլայ ինքնասպաննութիւնը։

Դէպքը կ'ամփոփուի երեքի մէջ. հոս ո՛չ ցեղի հարց կայ, ո՛չ ալ կրօնքի. դրժբախտութիւն մը՝ որ տեղի ունեցած է. հազար անգամ աւելի փափաքելի էր որ Սողոմի այդպիսի ժառանգորդներ չունենար հողը իր ծոցին մէջ։ Ի՞նչ կ'արժէր ընել. անչուշտ ցաւալի պատահած բոլոր դժբախտութեանը վրայ. և դնահատել պատանիի մը քով պատուախնդրութեան զգացումը կեանքէն աւելի։ Պատանին, մեզի համար, ի՞նչ ցեղէ ալ որ ըլլար, ո՛ր կրօնքի ալ պատկանէր, ծափահարելի էր պատուախնդիր զգացումին, այլ ո՛չ մարդասպանութեանը համար։ Ի՞նչու։ բրած էր այդ սպաննութիւնը. կրնա՞ր ուրիշ կերպ ազատել ինքզինքը, քանի որ կեանքէն աւելի նախապատիւ տեսած էր պատիւը։

Առանց մասին բան մը չենք գիտեր. դատական իշխանութեան տեղ բռնէպէս անցած է խուժանը և, վրէժխնդրութեան խելագարիկէն մղուած, սկսեր է փչել մա՛հ, կրա՛կ, քանդո՛ւմ այն ցեղին որուն դիպուածով զաւակն եղած է։

Հեռագիրը կը հանի ներքին գործերու օգնականին։ Ու. Օսմանլիի մէջ գրուածին նայելով, Ասիլ պէյ կը հեռագրէ որ արդարադատ ուղղութեանը համեմատ, թէ զգուեացեէ չդպչիլ osարնեռու եւ osարական հասաստութեանց։ Այսպիսի հեռագիր մը իր խմբագրական ձեւին մէջ, դժբախտաբար նշան մըն էր թէ զարկէ՛ք հայերուն, բրէ՛ք ինչ որ կրնաք։ Ու եղաւ այդ ամէնը, Ասիլ պէյի բաղձացածէն շատ աւելին իսկ։

«Քննենք իրողութիւնները»։ Մենք ցայսօր, բոլոր անցած գացած դէպքերուն ու դէմքերուն ուշադիր, սա տխուր եզրակացութեան յանգած ենք որ երկրին մէջ պատահած բոլոր դժբախտութեանց մէջ դիրքով մեծ, հոգիով փոքր, միտքով նախապաշարուած պաշտօնեայ մը կայ. իր անձնահաճ կիրքերու մէկ բոպէն ճակատագրային ահաւոր դեր մը խաղացած է։

Հիմա կը մնայ ճշդել ներքին գործերու օգնականին քաշած հեռագրին իսկութիւնը. այսօր ծանր ամբաստանութեան մը ու զարհուրելի պատասխանատուութեան մը ներքեւ է ան։ Ու քանի օր մեզմէ չելնելու նախապէս հեռագրին հրատարակութիւնը, կ'առաջարկենք որ Սերպեսդի, Նեմի Կոզեքա, Իզցամ, Օսմանլը, Էնսէբաեսան ձայնակցին մեզի, եթէ իրաւացի ենք մեր պահանջումին մէջ, իսկ եթէ ան՝ իրաւ, մէջտեղ դնեն իրենց փաստերը։

Զմոռնամ բսել թէ երբ դիմումներ եղան Ասիլ պէյի, ուզեց հասկցնել թէ ինք տարբեր իմաստով հեռագրած է։ Բայց այդպիսի առարկութիւն մը, մեզի հմար, պարզօրէն տիպլոմատիկ մեկնաբանութիւն է և ուրիշ ոչինչ, քանի որ ինքը՝ Ասիլ պէյ, Օսմանլիի մէջ այդպիսի հեռագիր մը, իր անունով, երեւալուն պէս, ամենքէն առաջ չփութաց հերքում ալ իսկական հեռագրին պատճէնով։

«Քննենք իրողութիւնները»։ Չենք կրնար երեւակայել որ անհատական դէպքեր կրնան պատահիլ շատ անգամ, այսուհետեւ ալ երկրին այլեւայլ անկիւններուն մէջ։ Միթէ իրաւացի է ամէն իրողութիւնները դուրս հանել այսպէս իրենց մասնական շրջանակէն, հանրացնել ու մէկ կամ երկու անհատի համար, ցեղ ցեղի դէմ, կրօնք կրօնքի դէմ զնել, ջարդել, հրդեհել, քանդել երկիրը, ուրի ասլ բնակչութիւնը։

Ի՞նչ ապացոյց ունինք թէ ասկէ եաքն ալ, մասնական դէպքի մը հեռագիրը եկածին պէս, ներքին գործերու օգնականը չպիտի խմբագրէ այդ կարգի հեռագիր մը ու կեդրոնէն նշանը տայ մահաշունչ խորշակին։

Եթէ ճիշդ է Օսմանլիի մէջ տրուած հեռագիրը, պէտք է հեռացնել Ասիլ պէյը իր ունեցած պաշտօնէն ու միանգամ ընդմիշտ ըմբռնել տալ մեր պաշտօնատարներուն որ դիակներն ու մոխրակոյտերը ա՛լ պատուանդաններ չպիտի ըլլան դէպի վեր բարձրանալու. և թէ երկիրը, այդ ուղղութեան մէջ, ոչնչացած է, դատապարտուած է ան լռութեան, անպատուութեան, և այսօր աւերակներու մէջ ենք։

«Քննենք իրողութիւնները»։ Զաթալխանի դէպքը, հոս ամենքիս քթին տակ, քիչ մնաց որ ահագին հեռամարտութիւններ առնէր, ու ա՜ հին դրութեամբ։ Կը հաւատամ որ երբ կռիւը կը սկսի դէտերու և այիճկանիներու մէջտեղ, ոստիկաններէն մին սկսած է աղաղակել թէ «հասէք իսլամներ, կեավուռները մեզ կը սպաննեն կոր»։ Աղմուկը զարհուրելի եղած է. բարեբախտաբար գտնուած են ազնիւ Թուրքեր, փաթթոցաւորներ գըլխաւորաբար որոնք յաջողած են ըմբռնել տալ թէ ծխախոտ ծախողներու և դէտերու մէջ տեղի ունեցած դէպք մը, ո՛րչափ արիւնոտ ալ ըլլայ իր հետեւանքովը, իսլամի և քրիստոնէի հարց չէ։ Եւ այդպէս այդ դէպքը, իրրեւ մեծ հրդեհի մը կայծ, հանգած է իր սկսած տեղը։ Դէպքը որ կրնար մեծ համամատութիւններ առնել եթէ վրայ հասած չըլլան եղեր խելահաս Թուրքեր, բան հակցող փաթթոցաւորներու հետ։

«Քննենք իրողութիւնները»։ Վանի մէջ քիւրտի մը սպաննութիւնը եղած է. պարագաները տակաւին անծանօթ են. կարելի է ենթադրել որ սպաննիչը ըլլայ Հայ մը։

Բայց միթէ իսլամի և քրիստոնէի, Հայու և Քիւրտի հարց պէտք է համարել անհատական ոճրագործութիւն մը։ Այդպէս եղած է դժբախտաբար, ու մեր թղթակցին համեմատ, ակռաները կը կճրտուին իրարու դէմ. սուրերը կը սրուին, ատրճանակները կը արբուին։

Ի՞նչ են ուրեմն մեր դատական իշխանութիւնները. ինչո՞ւ ծախքեր կ'ըլլան, անուանումներ տեղի կ'ունենան, օրինագիրքի մը անունով կը խօսուի։ Ինչպէս ընենք որ ամէն տեղ գտնուին խելք ունեցող Թուրքեր, բան հակցող փաթթոցաւորներ որոնք դէպքերու մէջ անհատականն ու հանրականը զատեն իրարմէ, ու դէպքերը չքալեն Ասանայի դէպքին պէս սուրով, կրակով, քանդումով։

«Իրողութիւնները քննենք». Իշխանութեան մէջ ներքին գործերու օգնականին ունեցած միտքերուն պէս միտքեր՝ երկրին դժբախտութիւններ են. այսպիսի նեղ հայեացքներ, անհատականն ու հանրականը չգանազանող տեսութիւններ, մէկ բոպէն միւսը, կրնան փչել մահ, հրդեհ, աւերում և քանդուած։

Ինչպէս կ'երեւի, ընդհանուր ուղղութեան մը համեմատ չի քալեր երկրին ճակատագիրը. անհատի մը ըմբռնումն է որ տիրական կ'ըլլայ, ու եթէ այդ անհատը բարեխիղճ է, գործերը կը քալեն ճամբով մը, իսկ եթէ ոգէտ, նեղմիտ անհատ մըն է, վա՛յ երկրին գլխուն։

Ո՞վ պիտի ճշդէ արդեօք Ատանայի կուսակալին դերը այդ զարհուրելի դէպքերուն մէջ։ Պահրի բաշա, Մշեցի քիւրտ մը, ուրեմն լաւ կառավարեց Ատանան բանական չրջանի մէջ, մէկուն քիթը արիւնել չտուաւ, ու այսօր, սահմանադրութեան չրջանի մէջ է որ մահ, արիւն, կրակ կը փչուի Կիլիկեան բարգաւառ, բարեչէն քաղաքի մը վրայ։

ՀՐԱՆԴ

ՏԵՍՆՈՒԱԾ ԲԱՆԵՐ

ՍԵՐԱՍՏԻԱՅԷՆ ՄԱԼԱԹԻԱ

Դ.

Ալ հիմա ճամբան գեղեցիկ է։ Սեբաստիայէն երեք օրէ ի վեր մեկնած ենք և անդադար դէպ ի հարաւ-արեւելք ինքնաբար այստեղ գարուն է արդէն։ Ձիւն չկայ։ Դաշտերուն վրայ, այստեղ, կը փայփլի զմրուխտի նուրբ փոշի մը որուն վրայ կը հանդչին մեր պարտասած նայուածքները։

Այստեղ ջուրերու խոխոջումներն ալ առատ են. կատարեալ ձիւնհալ։ Առու մը նոյն իսկ յորդեր է։ Ամէն մէկ ձորի մէջ հոսանք մը կը շաչէ։

Այստեղ ճնճղուկներն ալ, սարեակներն ալ աւելի բազմաթիւ են և աւելի ոգեւոր։ Այստեղ մանաւանդ սոխակներն ալ սկսեր են երգել։

Այլեւս այդպէս է մեր դնացքը մինչեւ Մալաթիա։ Միայն մերթ ընդ մերթ պէտք է ձիով միասին ցատկել ջուրերու վազքերու վրայէ և երբեմն ալ անցնիլ գետակներու մէջէ, որովհետեւ կամուրջները փլած են կամ տակաւին բնաւ չեն շինուած։

Աշ կողմէն մեզի կ'ընկերանայ, ժամերով անընդհատ, Գուրու Չայը, սիրուն, հրաշալի գետակ մը, դարձդարձիկ, անսա՛ակ, բարկացող, աղմկալի որ մերթ կը լայնանայ, մերթ կը նեղնայ, մերթ կը լռէ, մերթ կը մռնչէ, մերթ հեգիկ կը սահի, մերթ զայրացած կը սուրայ,— տասներեքեր տարու տղու մը երեւակայութեան պէս ճիշդ։

Իրիկուան դէմ Հասան Չելէպի ենք. երկու տարերու գոգր ձորին մէջ նստած զուտ թրքական գիւղ մը, սահմանագլուխը Սիւգի ու Մամուրէթիւլազիզի վիլայէթներուն, բնական հոյակապ դիրքով մը օժտուած, համեմատաբար հարուստ բնակչութեամբ մը որուն թիւը կը հասնի մօտ 200 տան։

Այդտեղ հազիւ կը մնանք ժամ մը. մէկ մէկ թէյ, քիչ մը տեսակցութիւն։ կը ձգենք մեր ձիերը և կուղէր ու ճանապարհ կ'իյնանք քալելով։ Շատ տեղ չունինք երթալիք, հազիւ չորս ժամուան ճամբայ մինչեւ յաջորդ գիւղը ուր Հայեր ալ կան և ուր կ'ուզենք մնալ, անպատճառ. այդ գիւղը։

Օ՜հ, այդ չորս ժամուան ճամբան, օ՜հ, հոյակապ երանութիւնը մեր այդ ճամբուն։ Գրաւիչներ՝ պաչուլիք փաթթուած, ոսկերնիս՝ տիլլիին ու տրեխը, մարմիններով թեթեւաչարժ, հոգիով՝ ուրախ, կը քալենք հաճոյքով ձորի մը մէջէն որ ամբողջ հրապոյր է։ Նորէն Գուրու Չայն է մէջտեղէն, մեր հաւատարիմը, մինչեւ տակաւին չատ հեռուները, մինչեւ մօտերը Եփրատին, որուն մէջ պիտի անհետանայ ան վերջնականապէս։ Երկու կողմէն սարերը գոնդոգոն են. մոգ կապոյտէն ու մոգ կարմիրէն մինչեւ կանաչը, մինչեւ փալփլուն սեւ սաթի գոյնը բոլորը, բոլորը կան։ Զմայլանք։

Տղաքը նորէն կ'երգեն.—

Լո՜, լո՜, լո՜, Սիփանայ սէգ սարի վրայ, ու ի՞նչ տաքցնող, ի՞նչ խենթեցնող է իրենց այդ երգը որ կ'արձագանգէ սարաւանդէ սարաւանդ։

Մինակ ենք ազատ լեռներուն մէջ։ Զուլայ ականակիտ չուրի բարակ երակ մը կը գլգլայ ժայռի մը ճեղքէն։ Կը հանկիզ վրան և անոր հպումը մեր չրթունքներուն՝ սիրականի մը բերնին համբոյրին չափ քաղցր և մօր մը կաթին չափ անընդարար կը թուի մեզի։

Մայրամուտքին ցուրտին հետ կը մտանենք Հէքիմ-Խան։

Հէքիմ-Խան գիւղ մըն է երբեմն Սուրբ-Յովհան և հիմա բնականաբար «Զօրպահան» կոչուող լեռան տակը, Գուրու-Չայի եզերքէն բարձրացող բլուրի մը վրայ։ Ունի 200 տունէ աւելի Թուրք բնակչութեան մը մէջտեղը Թաղուած մօտ 60 տուն հայութիւն մը որուն պատմութիւնը ամբողջ ողբերգութիւն մըն է։ 1895ի պատուհասը այստեղ իջած է իր ամէնէն ահաւոր Թափով։ Դեռ կը մնան, կարծես, աւերակները, այրուած տունները և բոլորին աչքերն ալ տակաւին թաց կը թուին տասներեք տարի առաջ Թափուած արցունքներէն։ Բոլորը ապչահար են մեզ տեսնելով, կը գուրգուրան մեր վրայ. բոլորը հիւանդ կը թուին։ կիները կը դողան, հարսները և աղջիկները սարսափած են կարծես, ու ամենքն ալ կ'ուզեն վարկեան մը առաջ պատմել զարհուրելի պատմութիւնը։ Այստեղ 1895 է տակաւին. այստեղ կարծես արիւն կայ տակաւին. այդ միջավայրը, այդ դէմքերը, դիմագծերու այդ արկումները, ծերունիի մը արցունքները իմ վրայ ալ կ'ազդեն և եռալ կը սկսիմ դողալ։

—Նայէ՛, էֆէնտի, նայէ, կ'ըսեն թեւէս քաշելով ու ցոյց տալով սեւ-սեւ մոխրտ փոս մը, ա՛յս է գերեզմանը մեր նահատակներուն, այստեղ է որ այրեցին տունները և մեր քառասունքութ երիտասարդները այս բարձունքին ոտքերուն չուանով վար կախեցին և ածուխի մէկ մէկ կտոր դարձուցին, այս է գերեզմանը մեր նահատակներուն, սա սեւ փոշիները անոնց մարմիններուն փոշիներէն են, նայէ՛, նայէ՛...

Բոլորը չորս կողմս հաւաքուած լուռ են և անդադար միօրինակ կը չարժեն իրենց գլուխները։ Կատարեալ քօշմար մը որուն մէջ կը գալարուի երեւակայութիւնս։

—Մենք, չատերս, արտը գացած էինք, գիւղը չատ մարդ չկար մեզմէ... Անոնք կը յարձակին... Տուն չի մնար որ չքանդեն... Կին չի մնար որ չլլկեն... Այր չի մնար որ չխոչտանգեն... Երբ եկանք դաշտէն՝ տուն չկար, կին չկար, դաւակ չկար, նամուս ալ չկար... Զիսեն թեցանք. չեմ գիտեր ինչպէս եղաւ որ չխնթեցանք. բայց բոլորս տխմարացանք... Չհակցանք թէ ինչ կ'ըլլանք... Կէս-այրած միսի և ոսկորի կասրուանք կեցած էին դեռ այդ փոսին մէջ... Մենք ապուշցանք։ Ամէն մարդ կուլար։ Կիները կանչուռտելով կուլային։ Լացի գիշեր, սո՛ւգ, սո՛ւգ, սո՛ւգ ամէ՛ն կողմ... ամէն կողմ սե՛ւ։ Մեռնողները մեռեր էին, հիմա ալ մեզ կը ստիպէին իսլամութիւնը ընդունիլ։ Եկեղեցի գացինք, —քահանան ալ մորթուած էր արդէն,— մենք մեզի աղօթելու, հոկում ընելու, երբ հրէշները վրայ հասան և երկու անգամ բռնկցուցին եկեղեցին, բայց չվառեցաւ. այն առեն աւելի զայրացան, ներս խուժեցին և ամէն բան ջարդուփշուր ըրին... Մինչեւ հիմա ալ այնպէս կեցած է, տեսաք, չէ՞, քիչ մը առաջ, տեսար թէ ինչպէս աւերակ է տակաւին մեր խեղճ եկեղեցին, խորան չկայ, խաչ չկայ, Աստուածամայրի պատկեր մըն ալ չկայ։ Ճարատատ, խելահասներս ժողովուեցանք և որոշեցինք ընդունիլ Իսլամութիւնը և ամբողջս միասին, մեր վաթսուն տուներուն բոլոր ողջմնացածները, հետեւեալ առառն եղանք իսլամ, փոխեցինք անունները, Մարիամները եղան Ֆաթմա կամ Այիշէ, Սուրբերները եղան Խատիչէ կամ Ֆերիսէ, Գրիգորները եղան Մէհմէտ և Արմենակները՝ Մուսթաֆա ու սկսանք Թուրքերէն խօսիլ բոլո՛ր, այր, կին, մեծ, փոքր։

Եկեղեցին գոցեցինք, սկսանք մզկիթ երթալ, նամազ կատարել, սորվեցանք, յետոյ միւսիր Մուսթաֆա էֆ.ն առաջարկեց որ մեր եկեղեցին մզկիթի վերածենք և կոչենք «Համիտիէ ճամիսի»,—սառնկով Ս. Յակոբն ալ «Համիտ» պիտի ըլլար...։ Ու այս կեանքը տեւեց տասը ամիս։ Տասը ամիս Թուրք ապրեցանք։ Իսկական Թուրքերը անմիջապէս մեր աղջիկները կնութեան ուզեցին, տուինք. մենք ալ անոնցմէ աղջիկ առինք. զաւակներ ծնան։ Բայց... տասը ամիսէն աւելի չկրցանք համբերել։ Գաղտնի ժողով մը ըրինք և եօթը հոգինոց պատգամաւորութիւն մը ղրկեցինք Մալաթիոյ միթէսարրիֆին և Խարբերդի Պետրոս վարդապետին հետ տեսնուիլ և անոնց յայտնելու համար թէ մենք վերստին հայ ըլլալ կ'ուզենք։ Միթէսարրիֆը անմիջապէս հրամայեց որ մեր խնդիրքը կատարուի և անոնք որ հայ ըլլալ կ'ուզեն հայանան, բայց Պետրոս վարդապետը մերժեց մեզի քահանայ մը ղրկել։ Ցամենայն դէպս պատգամաւորութիւնը վերադառնալով սկսաւ վերստին հայացնել գիւղը, այդ ատեն դժբաղդաբար վրայ հասաւ Ակնայ սարսափելի կոտորածը որ անգամ մը եւս սասանեցուց մեզ (*)։ Նորէն կատղեցան Թուրքերը, մենք ալ նորէն չլսորեցանք և նորէն ստիպուեցանք յետաձգել մեր հայանալու ծրագրին գործադրութիւնը, երբ քիչ ժամանակ եաքը եկաւ այստեղ, Հայ-կաթոլիկ վարդապետ մը, Իգնատիոս Վրդ. Շահինեան իբրեւ պատուիրակ Մալաթ

5-6 տուն կաթոլիկ մնացած է այստեղ, բայց ինչ ընենք որ խեղճ ենք, ա՛խ, շատ խեղճ...։ Ոչ գպրոց ունինք, օ՛չ վարժապետ և ոչ իսկ քահանայ մը։ Մեռելները առանց աղօթքի կը թաղենք...։ Միայն Զատկին ու Ծնունդին քահանայ կուգայ Մալաթիայէն. ան ալ հազիւ օր մը կը մնայ կ'երթայ։ Եթէ այս այսպէս շարունակուի, այս գիւղի հայութիւնը կորսուած է... Տղայ մը չկայ որ կարդալ գրել գիտնայ...։

Մերունին, որ ինձի կը պատմէ այս բոլորը, յուզուած է վերջին աստիճան, աչքերը թրջած են և ձեռքերը կը դողդղան. իր իսկական ազգասէրի և անկեղծ հայու հոգին կը վառուի բիբերուն մէջ։ Բոլոր ներկաները այր թէ կին, կը շարունակեն տակաւին դողալ և միօրինակ կերպով շարժել իրենց գլուխները ի նշան հաւանութեան։

—Երբ վերջնականապէս դարձաք հայութեան այն առաջ ամուսնացած հայ աղջիկներն ալ եկան ասդին, կը հարցնամ։

—Մ՛չ, ո՛չ,—կը պատասխանեն ամէնքը մէկանց ու կը թողուն ծերունին որ շարունակէ։

—Անոնք թուրք մնացին, 15 հատ են մինչև հիմա թուրք են, այո՛, հիմա 15 հարս ունինք թուրքերուն մօտ։ Ակէն դատ թուրք աղջիկներ առնող մեր տղաք ալ չկրցան հայանալ, անոնք ալ 8 հատ են, անոնք ալ թուրք մնացին։

Մարդը կը լռէ։ Այնուհետև ամէնքը միասին կը խնդրեն ինձմէ որ եթէ կարելի է իրենց քահանայ մը և վարժապետ մը դրկել տամ։ Կը խոստանամ ձեռքէս եկածը ընել, և ինչ է ձեռքէս եկածը,— Դիմել ազգային իշխանութիւններուն եւ անոնց ուշադրութիւնը հրաւիրել այս տարապոյն եւ կորստեալ մասին եւ Հայերուն վրայ։ Միացեալ ընկերութիւն և Ազգ. Պատրիարքարան լաւ կընեն եթէ փրկեն այդ 60 տուն հայութիւնը և եթէ բան մը ընելու դիտաւորութիւն ալ ունին, քիչ մը արագ շարժին։— Որովհետև արդէն շատ ուշ է։ Արդէն անբարոյութիւնը, վատաբերումը մտեր է այնտեղ և բաւական ալ տարածուած։ Անգարաս Հայութիւնն չէ մնացեր։ Հայ աղջիկներ կը շարունակին սիրաբանել Թուրք երիտասարդներու հետ և անոնց հետ ամուսնանալ իսկ այրերը աւելի Թուրք են արդէն քան թէ հայ (*)։ Հ. Ց. Դաշնակցութեան Մալաթիոյ մարմինը իր բարերար թեւարկութիւնը նեռած է հիմա դէպի այն կողմ, բայց անյոռետգելի անհաժեշտութիւն է որ Միացեալ ընկերութիւնը ալ վարժապետ մը յանկացնէ այս գիւղին և Պատրիարքարան՝ քահանայ մը, իսկ ամենաժբաղդ պարագային դնէ միայն քահանայ մը որ կարողանայ սակայն միեւնոյն ժամանակ ընթերցանութիւն տարվեցնել տղոց։

Ինչ՛ր, ինչ՛ր կան Հայաստանի մէջ...։

ԲԱՐՍԵՂ, ՇԱՀՊԱԶ

(*) Դեռ նո՛ր նո՛ր, Եղիսաբէթ անուն 17-18 տարեկան աղջիկ մը տարած են իսլամացնելու և Թուրք երիտասարդի մը հետ ամուսնացնելու։

Ոմանք պնդեցին թէ առեւանգուած է, բայց աղջիկը Մալաթիա տարուելով այնտեղ հայ քահանաներու խոստովանեցաւ թէ իր կամքովն է որ կը թիքանայ որովհետեւ կը սիրէ այն երիտասարդը։

Բ. Շ.

Ռուսիայի բանակը կը ցառաջանայ

Պաշարում Կ. Պոլսոյ

Օտար մարտանաւերը ներս պիտի մտնեն

Պոլսոյ զօրաբանակին զբաղումը

Երկրորդի մասը

Վերջին շարժման մէջ

Զինուորական շարժում

Առաջապահներուն շարժումը կը վարէ 3րդ զօրաբանակին սալայակոյտի պետ Բերթէվ փաշա, օգնական ունենալով տեղակալ-գնդապետ Կալիպ պէյ և հարիւրապետ Մուխթար պէյ։

—Զինուորները միշտ կը յառաջանան կատարեալ կարգաւորութեամբ։ Մէկուն գլուխը չի ցաւիր. ամէնուրեք մեծ խանդավառութեամբ կ'ընդունուին քնակչութեանց կողմէ։

—Զինուորները, վերոյապահներ թողլով իրենց ետին, կը շարժին և կը հասնին Բէյճատանէի բարձունքներուն վրայ։

—Սէլանիկի և Մանասթիրի զինուորները իրենց հետ խորտնկեցեր և բազմատարածական հրացաններ միայն ունին։ Իսմիրնէի զինուորները հրետանիներ ունին։ Առաջինները գրաւեր են Զաթալճա գրաւնուող դաշտային հրետանիները ինչպէս նաեւ փոքր ու մեծ թնդանօթներ։ Այս բոլոր թնդանօթները բանակին հետ կը փոխադրուին։

—Զինուորները ուտեստ ունին և տեղւոյ վրայ բան մը չեն գներ։

—Մինչեւ այս իրիկուն, Կ. Պոլիսը պիտի չրջապատուի Բէյճատանէէն մինչեւ Եսիքլէյ։

—Երէկ, կէսօրէն ետքը ժամը 9ին, հեծելազօրաց գունդը հասաւ Ճէնտէրէ, Բէյճատանէէն չորս քիլոմեթր հեռուն։

Ի՞նչ կը պատահի զինուորնե՞ր

Բ. և Գ. զօրաբանակներուն զինուորները կը պահանջեն.

1. Անկումը Ներկայ Դարձիցին որ հաստատմանդրական կերպով կազմուեցաւ։

2. Հիլմի փաշայի նախորդ Դարձիցին իշխանութեան գլուխ անցնիլը։

3. Ներում մայրաքաղաքի ապստամբ զինուորներուն, եթէ անոնք ներում խնդրեն իրենց սպաներէն (դպրոցաւարտ) և եթէ այս վերջինները այդ ներումը չնորհեն անոնց։

—Բացի Պոլսոյ որոշ զինուորներուն կողմէ Զաթալճա դրկուած պատուիրակներէն հրապարակաւ ներում խնդրելու համար, Պոլսոյ զօրաբանակին հեծելազօրաց և հրետանազօրաց կողմէ երէկ պատուիրակներ գային մակեդոնական բանակին սպայակոյտին իրենց բացարձակ հնազանդութիւնը յայտնելու Ռումելիի բանակին։

Դեսպանները Բ. Դուռ

Գերմանական, ռուսական, ֆրանսական, անգլիական, ամերիկեան, պարսկական, հելլենական և սպանիական դեսպանները և իտալական ու պելժիական գործակատարները երէկ Բ. Դուռ գացին և տեսակցեցան Մեծ-Եպարքոսին ու արտաքին գործոց նախարարին հետ, անոնց ուշադրութիւնը հրաւիրելով Կ. Պոլսոյ մէջ տիրող կացութեան վրայ. թէ՛ Եպարքոսը և թէ արտաքին գործոց նախարարը ապահովցուցին դեսպանները թէ օտարականները վախնալու բան մը չունին։

Սպառնական գիր

Թգտամի խմբագրատեղ և ազատական կուսակցութեան ամէնէն ազդեցիկ անդամներէն Ալի Քէմալ պէյ ազատական գիր մը ն է ստացած, որով կը հրամայուի իրեն անմիջապէս հեռանալ Պոլսէն։

Եբլեսբզին մասը

Լոնտոն Անցայկր կը գրէ. «Կ'բռուի թէ Կ. Պոլսոյ մէջ ծագած զինուորական շարժումը Եբլեսբզի կողմէ պատրաստուած է։ Շարժման օրը, զինուորները, մասնաւոր պաշտօնեաներու միջոցաւ, Եբլեսբզի հետ հաղորդակցութեան մէջ էին շարունակ։ Նախորդ կեդր. հրամանատար Մահմուտ Մուխթար փաշա յայտարարեր է որ եթէ կատարեալ իրաւասութիւն տրուէր իրեն. իսկոյն պիտի կրնար զինուորական շարժման առաջքն առնել։

*** Եւրոպական թերթերը կը գրեն թէ զինուորներու մէկ մասը բռնապետութեան հակադրելու համար 50,000 ոսկի ծախսուած է։

*** Բարիզէն կը հեռագրեն ապրիլ 4 թիւով.— «Ենդիր է թէ Սուլթանին դիրքը ի՛նչ է բոլոր այս եղածներուն հանդէպ։ Կարեւոր չրջանակներու մէջ տիրող կարծիքը ա՛յն է թէ Սուլթանը ձեռքի տակէ քաջալերած է այս շարժումը, և թէ հին ռեժիմին վերադարձը հաճութեամբ կը դիտուի նաև Գերմանիոյ և Ռուսիոյ կողմէ։ Առայժմ բացայայտ չենք կրնար խօսիլ ասոնք։ Ուրիշ կողմէ անգլիական ազդեցութեան ալ խօսքը կ'ըլլայ։»

Օտար մարտանաւերը

Կ. Պոլսոյ Նահանգիստը կը մտնեն

Օսմանիշեր Լոյտ կը գրէ. «Վերոյգրեալ հրամանը կը ծանուցանենք թէ Բ. Դուռը արտօնած է օտար մարտանաւերու մուտքը Կ. Պոլսոյ նաւահանգիստը, պայմանաւ որ զօրք չհանեն ցամաք, ոչ է ցոյց չընեն, և երբ իրենց ներկայութեան պէտք չմնայ ալեւ, ու Բ. Դուռը փափաք յայտնէ, նաւահանգիստէն հեռանան։ Նոյն նաւատորմիղը արդէն իսկ Տարտանէլ հասաւ ու նեղուցէն անցնելու վրայ է։»

Ռուսիայի բանակը կը ցառաջանայ

Պաշարում Կ. Պոլսոյ

Օտար մարտանաւերը ներս պիտի մտնեն

Պոլսոյ զօրաբանակին զբաղումը

Երկրորդի մասը

Վերջին շարժման մէջ

Զինուորական շարժում

Առաջապահներուն շարժումը կը վարէ 3րդ զօրաբանակին սալայակոյտի պետ Բերթէվ փաշա, օգնական ունենալով տեղակալ-գնդապետ Կալիպ պէյ և հարիւրապետ Մուխթար պէյ։

—Զինուորները միշտ կը յառաջանան կատարեալ կարգաւորութեամբ։ Մէկուն գլուխը չի ցաւիր. ամէնուրեք մեծ խանդավառութեամբ կ'ընդունուին քնակչութեանց կողմէ։

—Զինուորները, վերոյապահներ թողլով իրենց ետին, կը շարժին և կը հասնին Բէյճատանէի բարձունքներուն վրայ։

—Սէլանիկի և Մանասթիրի զինուորները իրենց հետ խորտնկեցեր և բազմատարածական հրացաններ միայն ունին։ Իսմիրնէի զինուորները հրետանիներ ունին։ Առաջինները գրաւեր են Զաթալճա գրաւնուող դաշտային հրետանիները ինչպէս նաեւ փոքր ու մեծ թնդանօթներ։ Այս բոլոր թնդանօթները բանակին հետ կը փոխադրուին։

—Զինուորները ուտեստ ունին և տեղւոյ վրայ բան մը չեն գներ։

—Մինչեւ այս իրիկուն, Կ. Պոլիսը պիտի չրջապատուի Բէյճատանէէն մինչեւ Եսիքլէյ։

—Երէկ, կէսօրէն ետքը ժամը 9ին, հեծելազօրաց գունդը հասաւ Ճէնտէրէ, Բէյճատանէէն չորս քիլոմեթր հեռուն։

Ի՞նչ կը պահանջեն զինուորնե՞ր

Բ. և Գ. զօրաբանակներուն զինուորները կը պահանջեն.

1. Անկումը Ներկայ Դարձիցին որ հաստատմանդրական կերպով կազմուեցաւ։

2. Հիլմի փաշայի նախորդ Դարձիցին իշխանութեան գլուխ անցնիլը։

3. Ներում մայրաքաղաքի ապստամբ զինուորներուն, եթէ անոնք ներում խնդրեն իրենց սպաներէն (դպրոցաւարտ) և եթէ այս վերջինները այդ ներումը չնորհեն անոնց։

—Բացի Պոլսոյ որոշ զինուորներուն կողմէ Զաթալճա դրկուած պատուիրակներէն հրապարակաւ ներում խնդրելու համար, Պոլսոյ զօրաբանակին հեծելազօրաց և հրետանազօրաց կողմէ երէկ պատուիրակներ գային մակեդոնական բանակին սպայակոյտին իրենց բացարձակ հնազանդութիւնը յայտնելու Ռումելիի բանակին։

Դեսպանները Բ. Դուռ

Գերմանական, ռուսական, ֆրանսական, անգլիական, ամերիկեան, պարսկական, հելլենական և սպանիական դեսպանները և իտալական ու պելժիական գործակատարները երէկ Բ. Դուռ գացին և տեսակցեցան Մեծ-Եպարքոսին ու արտաքին գործոց նախարարին հետ, անոնց ուշադրութիւնը հրաւիրելով Կ. Պոլսոյ մէջ տիրող կացութեան վրայ. թէ՛ Եպարքոսը և թէ արտաքին գործոց նախարարը ապահովցուցին դեսպանները թէ օտարականները վախնալու բան մը չունին։

Սպառնական գիր

Թգտամի խմբագրատեղ և ազատական կուսակցութեան ամէնէն ազդեցիկ անդամներէն Ալի Քէմալ պէյ ազատական գիր մը ն է ստացած, որով կը հրամայուի իրեն անմիջապէս հեռանալ Պոլսէն։

Եբլեսբզին մասը

Լոնտոն Անցայկր կը գրէ. «Կ'բռուի թէ Կ. Պոլսոյ մէջ ծագած զինուորական շարժումը Եբլեսբզի կողմէ պատրաստուած է։ Շարժման օրը, զինուորները, մասնաւոր պաշտօնեաներու միջոցաւ, Եբլեսբզի հետ հաղորդակցութեան մէջ էին շարունակ։ Նախորդ կեդր. հրամանատար Մահմուտ Մուխթար փաշա յայտարարեր է որ եթէ կատարեալ իրաւասութիւն տրուէր իրեն. իսկոյն պիտի կրնար զինուորական շարժման առաջքն առնել։

*** Եւրոպական թերթերը կը գրեն թէ զինուորներու մէկ մասը բռնապետութեան հակադրելու համար 50,000 ոսկի ծախսուած է։

*** Բարիզէն կը հեռագրեն ապրիլ 4 թիւով.— «Ենդիր է թէ Սուլթանին դիրքը ի՛նչ է բոլոր այս եղածներուն հանդէպ։ Կարեւոր չրջանակներու մէջ տիրող կարծիքը ա՛յն է թէ Սուլթանը ձեռքի տակէ քաջալերած է այս շարժումը, և թէ հին ռեժիմին վերադարձը հաճութեամբ կը դիտուի նաև Գերմանիոյ և Ռուսիոյ կողմէ։ Առայժմ բացայայտ չենք կրնար խօսիլ ասոնք։ Ուրիշ կողմէ անգլիական ազդեցութեան ալ խօսքը կ'ըլլայ։»

Օտար մարտանաւերը

Կ. Պոլսոյ Նահանգիստը կը մտնեն

Օսմանիշեր Լոյտ կը գրէ. «Վերոյգրեալ հրամանը կը ծանուցանենք թէ Բ. Դուռը արտօնած է օտար մարտանաւերու մուտքը Կ. Պոլսոյ նաւահանգիստը, պայմանաւ որ զօրք չհանեն ցամաք, ոչ է ցոյց չընեն, և երբ իրենց ներկայութեան պէտք չմնայ ալեւ, ու Բ. Դուռը փափաք յայտնէ, նաւահանգիստէն հեռանան։ Նոյն նաւատորմիղը արդէն իսկ Տարտանէլ հասաւ ու նեղուցէն անցնելու վրայ է։»

Ռուսիայի բանակը կը ցառաջանայ

Պաշարում Կ. Պոլսոյ

Օտար մարտանաւերը ներս պիտի մտնեն

Պոլսոյ զօրաբանակին զբաղումը

Երկրորդի մասը

Վերջին շարժման մէջ

Զինուորական շարժում

Առաջապահներուն շարժումը կը վարէ 3րդ զօրաբանակին սալայակոյտի պետ Բերթէվ փաշա, օգնական ունենալով տեղակալ-գնդապետ Կալիպ պէյ և հարիւրապետ Մուխթար պէյ։

—Զինուորները միշտ կը յառաջանան կատարեալ կարգաւորութեամբ։ Մէկուն գլուխը չի ցաւիր. ամէնուրեք մեծ խանդավառութեամբ կ'ընդունուին քնակչութեանց կողմէ։

—Զինուորները, վերոյապահներ թողլով իրենց ետին, կը շարժին և կը հասնին Բէյճատանէի բարձունքներուն վրայ։

—Սէլանիկի և Մանասթիրի զինուորները իրենց հետ խորտնկեցեր և բազմատարածական հրացաններ միայն ունին։ Իսմիրնէի զինուորները հրետանիներ ունին։ Առաջինները գրաւեր են Զաթալճա գրաւնուող դաշտային հրետանիները ինչպէս նաեւ փոքր ու մեծ թնդանօթներ։ Այս բոլոր թնդանօթները բանակին հետ կը փոխադրուին։

—Զինուորները ուտեստ ունին և տեղւոյ վրայ բան մը չեն գներ։

—Մինչեւ այս իրիկուն, Կ. Պոլիսը պիտի չրջապատուի Բէյճատանէէն մինչեւ Եսիքլէյ։

—Երէկ, կէսօրէն ետքը ժամը 9ին, հեծելազօրաց գունդը հասաւ Ճէնտէրէ, Բէյճատանէէն չորս քիլոմեթր հեռուն։

Ի՞նչ կը պահանջեն զինուորնե՞ր

Բ. և Գ. զօրաբանակներուն զինուորները կը պահանջեն.

1. Անկումը Ներկայ Դարձիցին որ հաստատմանդրական կերպով կազմուեցաւ։

2. Հիլմի փաշայի նախորդ Դարձիցին իշխանութեան գլուխ անցնիլը։

3. Ներում մայրաքաղաքի ապստամբ զինուորներուն, եթէ անոնք ներում խնդրեն իրենց սպաներէն (դպրոցաւարտ) և եթէ այս վերջինները այդ ներումը չնորհեն անոնց։

—Բացի Պոլսոյ որոշ զինուորներուն կողմէ Զաթալճա դրկուած պատուիրակներէն հրապարակաւ ներում խնդրելու համար, Պոլսոյ զօրաբանակին հեծելազօրաց և հրետանազօրաց կողմէ երէկ պատուիրակներ գային մակեդոնական բանակին սպայակոյտին իրենց բացարձակ հնազանդութիւնը յայտնելու Ռումելիի բանակին։

Դեսպանները Բ. Դուռ

Գերմանական, ռուսական, ֆրանսական, անգլիական, ամերիկեան, պարսկական, հելլենական և սպանիական դեսպանները և իտալական ու պելժիական գործակատարները երէկ Բ. Դուռ գացին և տեսակցեցան Մեծ-Եպարքոսին ու արտաքին գործոց նախարարին հետ, անոնց ուշադրութիւնը հրաւիրելով Կ. Պոլսոյ մէջ տիրող կացութեան վրայ. թէ՛ Եպարքոսը և թէ արտաքին գործոց նախարարը ապահովցուցին դեսպանները թէ օտարականները վախնալու բան մը չունին։

Սպառնական գիր

Թգտամի խմբագրատեղ և ազատական կուսակցութեան ամէնէն ազդեցիկ անդամներէն Ալի Քէմալ պէյ ազատական գիր մը ն է ստացած, որով կը հրամայուի իրեն անմիջապէս հեռանալ Պոլսէն։

Եբլեսբզին մասը

Լոնտոն Անցայկր կը գրէ. «Կ'բռուի թէ Կ. Պոլսոյ մէջ ծագած զինուորական շարժումը Եբլեսբզի կողմէ պատրաստուած է։ Շարժման օրը, զինուորները, մասնաւոր պաշտօնեաներու միջոցաւ, Եբլեսբզի հետ հաղորդակցութեան մէջ էին շարունակ։ Նախորդ կեդր. հրամանատար Մահմուտ Մուխթար փաշա յայտարարեր է որ եթէ կատարեալ իրաւասութիւն տրուէր իրեն. իսկոյն պիտի կրնար զինուորական շարժման առաջքն առնել։

*** Եւրոպական թերթերը կը գրեն թէ զինուորներու մէկ մասը բռնապետութեան հակադրելու համար 50,000 ոսկի ծախսուած է։

*** Բարիզէն կը հեռագրեն ապրիլ 4 թիւով.— «Ենդիր է թէ Սուլթանին դիրքը ի՛նչ է բոլոր այս եղածներուն հանդէպ։ Կարեւոր չրջանակներու մէջ տիրող կարծիքը ա՛յն է թէ Սուլթանը ձեռքի տակէ քաջալերած է այս շարժումը, և թէ հին ռեժիմին վերադարձը հաճութեամբ կը դիտուի նաև Գերմանիոյ և Ռուսիոյ կողմէ։ Առայժմ բացայայտ չենք կրնար խօսիլ ասոնք։ Ուրիշ կողմէ անգլիական ազդեցութեան ալ խօսքը կ'ըլլայ։»

Օտար մարտանաւերը

Կ. Պոլսոյ Նահանգիստը կը մտնեն

Օսմանիշեր Լոյտ կը գրէ. «Վերոյգրեալ հրամանը կը ծանուցանենք թէ Բ. Դուռը արտօնած է օտար մարտանաւերու մուտքը Կ. Պոլսոյ նաւահանգիստը, պայմանաւ որ զօրք չհանեն ցամաք, ոչ է ցոյց չընեն, և երբ իրենց ներկայութեան պէտք չմնայ ալեւ, ու Բ. Դուռը փափաք յայտնէ, նաւահանգիստէն հեռանան։ Նոյն նաւատորմիղը արդէն իսկ Տարտանէլ հասաւ ու նեղուցէն անցնելու վրայ է։»

Կ. ՊՈԼՍՈՅ ԴԷՊՔԵՐը

"ԹԱՆ,ի ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆը

Թան իր մէկ խմբագրականին մէջ Կ. Պոլսոյ դէպքերուն վրայ խօսելով կ'ըսէ.

«Երիտասարդ-Թուրքերու լրագիրները ժամանակէ մը ի վեր մտոնին կ'ունենին Մահմէտական Միութեան արարքները։ Հիլմի փաշա միջոցներ ձեռք առած էր անոր դէմ, բայց և այնպէս կը յառաջդիմէր։ Այդ Միութեան հակաւակարդ Թուրք լրագիր մը կ'ըսէ,— «Նպատակ ունի օսմ. օրէնքները պատանեցնել Շերիի նուիրական օրէնքին վարդապետութեան։ Անոր տարածումը ծանրակշիռ նշան մըն է ամբոխներու խոր ազիտութեանը։ Այն արագութիւնը որով հասխոհներ կը գտնէ իրեն, բաւական ապացոյց մըն է այն թթամիտ ու յամառ մտայնութեան որուն դէմ դժուարաւ կրնան կռուիլ լուսաւորեալ միտքեր։» Լուսաւորեալ միտքերը կը կազմեն Օսմ. Մ. ու Ց. Քոմիտէին և Ազատականներուն անդամները, իսկ տգէտ ամբոխը կը կազմէ ժողովուրդը։ Այդ կերպով երեւան կուգայ Երիտասարդ Թուրքիոյ և Կայսրութեան իսլամ ժողովրդեան միջեւ եղած պառակտումը։ Թէ՛ մէկը և թէ միւսը ա՛յ միեւնոյն նպատակը ունին, ո՛չ միեւնոյն պէտքերը և ոչ ալ միեւնոյն բաղձանքները։ Ժողովուրդը հասկնայաւ յուլիս 23ի (յուլիս 10) յաղթականներուն, վասն զի կը յուսար անոնց ուշադրութեանը տակ գտնել ապրելի՛ անդորրութիւն, ա՛սելի բարեկեցութիւն. նաեւ իր կրօնական համոզումներուն յարգուիլը։ Նոր դրութիւնը այն տեսակ յոյսեր առաջ բերաւ զորս բացարձակապէս չէր կրնար գոհացնել մէկ քանի ամիսէն։ Բայց երբ տեսնուեցաւ որ Նիզամական կացութիւնը չէր փոխուեր և թէ սաղ հակառակ Շերիի օրէնքը խանգարուելու վտանգին մէջ կը գտնուէր, ժողովրդական տարրը լքեց լուսամիտ ու զարգացեալ պետերը, վասն զի ունէր իր հաւատքին յարած է քան թէ խորհրդարանական դրութեան մը, որուն իմաստը շատ չընբռներ և որուն ազդեցիկ հանգամանքը չյայտնուեցաւ խորհրդարանական առաջին ամիսներու չրջանին մէջ։ Դիւրաւ հասկցուեցաւ Օսմ. Մ. ու Ց. Քոմիտէին պատասխանները երբ կարդացուեցան Սելանիկի յեղափոխութեան հերոսներ Թալեանի Օսմ. դեսպանատան զինուորական կցորդ ենվէր պէյի կողմէ գերմանական անձնական տկարութեան պատճառաւ պարտաւորուած է ժողովին նիստերէն բացակայիլ։ Առնուազն պիտի ապա կարդացուի Բումելիի ու Անատոլիի զանազան վայրերէն ժամանած հեռագիրներ, որոնք կը բողոքեն Սանմանադրութեան տրուած հարուածին դէմ, ներկայ նախարարութիւնը չեն ընդունիր՝ Սանմանադրութեան հակառակ կերպով կազմուած ըլլալուն համար. Նաեւ՝ կը ծանուցանեն թէ պատրաստ են Կ. Պոլսոյ վրայ քալելու՝ Սանմանադրութիւնը պաշտպանելու նպատակով։ Դատրդիվէնն մէկ քանի խրամ կիներու ատորագրութեամբ եկած հեռագիր մըն ալ կ'ըսէր թէ Վոլֆան լրագիրը յօդուածով մը կարգ մը զրպարտութիւններ կ'ընէ Անմա Բիզա պէյի և քրոջը նկատմամբ, ըսելով որ գլխարկ դնել պիտի տան, անհաւատ են նայիր։ Հեռագիրը ատորագրողները կը խնդրեն Երեսփ. ժողովին պաշտպանել իրենց անձնուէր ընկերը։ Առնուազն պիտի յետոյ կարդալ տուաւ հեռեւեալ հեռագիրը՝ իբրեւ պատասխան վերոգրեալ բոլոր հեռագիրներուն.

«Երեսփ. ժողովին ընդհանուր նիստին մէջ կարդացուեցան ձեր հեռագիրները։ Կատարուած զինուորական ցոյցին հետեւանքով նախորդ դահլիճը հրաժարեցաւ։ Քաջուեցաւ։ Անոր տեղ նոր նախարարութիւնը կազմուեցաւ։ Նոր դահլիճին նկատմամբ տակաւին վստահութեան կամ անվստահութեան քուէ չտուին։ Բնականաբար այդ խնդրին համար երբ ժամանակը գայ, խորհրդակցութիւն կատարուելով որոշում պիտի տրուի։ Ժողովը անձնուիրութեամբ կ'պաշտպանի Սանմանադրութեան պաշտպանումը։ Հիմա ամէնէն աւելի պէտք եղածը հանգարտութիւնը և միաբանութիւնն է։ Մեր օրինաւոր սանմանադրական վարչութիւնը խանգարող պարագայ մը եթէ պատահի, քնականաբար իսկոյն պիտի ծանուցուի ազգին և բանակներուն։ Հետեւաբար խնդիրը իրեւ պատասխան կը ծանուցուի։»

Այս հեռագրին պատճէնը մեծամասնութեամբ ընդունուեցաւ. միայն «ցոյց» բառին տեղ «միջադէպ» դրուեցաւ։

Զրոյց եկած ըլլալով որ հեռագրատուններէն քաջուած հեռագիրները գրաքննութեան կ'ենթարկուին, ժողովին ատենապետը այդ մասին տեղեկութիւն ուզած էր հեռագրական վերատեսչութենէն, որ սապէս պատասխանած էր.— «Վերջին դէպքին վրայ եպարքոսական որ և է հրաման չտուացուեցաւ հեռագիրները քննելու և անոնց մէյմէկ օրինակը եպարքոսութեան ղրկելու մասին։ Միայն 31 մարտ թուականով և նախորդ եպարքոսին ատորագրութեամբ պաշտօնագիր մը կը ծանուցանէր որ յուզումներէ հեռագիրները չքաջուին։ Նոր Եպարքոսին ատորագրութեամբ և ապրիլ թուականով հեռագիր մըն ալ կը ծանուցանէր թէ այդ վերապահութեան պէտք չկայ. իսկ ապրիլ 3 թուականով եպարքոսական հեռագիր մը կը հրամայէր վար դնել խաղաղութիւնը վրդովող հեռագիրները։»

Երեսփոխան Ալի Օսման էֆ. սա յայտարարութիւնը ըրաւ.

«Վոլֆան լրագիրը, երեքշաբթի օրուան իր թիւին մէջ, հրատարակած և Սուլթանին ուղղուած բաց նամակին մէջ կը յայտարարէ թէ ազգը թեւս կ'ըսէ որ իր զօրութեամբը ատացած է ազատութիւնը, սակայն Սուլթանը եթէ ուզէ, կրնայ չտալ։ Ազգը իր զօրութեամբը ձեռք բերաւ ազատութիւնը, Սուլթանը չտուաւ։ Այդ յօդուածը ազգին դէմ հեռեւեալներն հանեցին։ Մինթ ասիկա կը նշանակէ թէ նոր նախարարութիւնը աւելի զօրաւոր ըլլայ։ Ձենք կարծեր։ Թէվֆիգ փաշա մէկն է այն խոնական և ճկուն մարդերէն որոնք Սահմանադրութեան ծառաներն եղած են, հին ռեժիմին նախարարները ըլլալէն եռաքը։ Սակայն ի՞նչ ազդեցութեան տէր է ամբոխներուն վրայ։ Երեսփ. ժողովին մէջ ներկայ չկրնար վիճակին մէջ, կարելի չէ ըսել թէ մեծամասնութիւն մը պիտի գտնէ. եթէ գտնէ իսկ, մեծ բանի մը պիտի չծառայէ։ Երեսփ. ժողովը ո՛չ ազդեցութիւն ունի և ոչ ալ իշխանութիւն։ Հիմա Կ. Պոլսոյ մէջ իշխանութիւն մը միայն կայ, այն է ըմբոստ զինուորներուն և անոնց յարող ժողովրդեան իշխանութիւնը։ Անոնց չուրջը կը դասնան քաղաքագէտներ որոնք կը ջանան անոնց վստահութիւնը չանիլ և կարելի է ալ որ յաջողին, բայց ո՛րքան ժամանակի համար։ Տակաւին կան նահանգները։ Ցուլիսի յեղափոխութիւնը նահանգներուն մէջ կատարուեցաւ՝ Սելանիկի, Մանասթրի և Փոքր-Ասիոյ մէկ քանի մեծ քաղաքներուն մէջ։ Այդ միջոցին նահանգը յաղթեց մայրաքաղաքին։ Կ. Պոլիս փոխարէնը հատոյց։ Վաղը Սելանիկ ի՞նչ պիտի ընէ։»

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆը

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎ

Կ. ՆՍՏԱՊԵՊՔԱՆ

59րդ նիստ, 6 Ապրիլ 1909

Երեսփ. Ժողովը երէկ ալ ընդհանուր նիստ ունեցաւ։ Ատենը բացուեցաւ ժամ 8ին Մուսթաֆա էֆ.ի ատենապետութեամբ։ Նախորդ նիստին ատենագրութիւնը վաւերացուելէ ետքը, կարդացուեցաւ Բիզէ գաւառակին իսլամ և յոյն ընկերութեանց կողմէ Դրրգիլիսէի երեսփոխաններուն՝ Մուսթաֆա Արիֆ պէյի ու Լիմրուլյան էֆ.ի ղրկուած հեռագիրը՝ ծանուցանող թէ ուխտած են զէն ի ձեռին կ. Պոլիս գալ՝ Սահմանադրութեան տրուած հարուածին հեռեւանքով Սահմանադրութեան տրամադրութիւններ պահպանելու համար։ Յետոյ կարդացուեցաւ Էրկէրլի երեսփոխան Մուֆիթ պէյի մէկ դրութիւնը, որով կը ծանուցանէր թէ դրան կցորդ ենվէր պէյի կողմէ գերմանական օրագրողի մը եղած սա յայտարարութիւնները.— «Եղածը ապստամբութիւն մըն է միայն և արդէն զսպուած է։ Ըմբոստները պաշարուած են, պետերը հրացանի պիտի բռնուին և զինուորներն ալ պիտի աքսորուին։ Այդ չարժումը գործնական նպատակ մը չունի։» Տարաբախտ ենվէր պէյ։ Գործնական նպատակը իր կուսակցութեան քայքայումը եղաւ, Օսմ. Մ. ու Ց. Քոմիտէին այսօրուան պարտութիւնը։ Զինուորներու ապստամբութիւնը չատ քնական և չատ տրամաբանական կերպով կը բացատրուի։ Օսմ. Մ. և Ց. Քոմիտէն, իշխանութեան վրայ գտնուելէն ի վեր, ջանաց խորտակել Կ. Պոլսոյ զինուորները հին ռեժիմին միացնող բոլոր կապերը, քանի որ հին ռեժիմը այդ զինուորներով կը վայելէր իր առանձնաշնորհումները։ Զօրաթգունդները հեռացեցան տեղափոխուեցան։ Պալատան շուրջը մնացողներն ալ նոր պետեր ատացած էին։ Հին սպաներուն ամէնքն ալ վաղեմի զինուորներ էին, որոնց համար բարձր ատիճանները դիւրացուցած էին Սուլթանին, կառավարութեան կամ ոստիկանութեան շնորհները։ Իրենց զինուորներուն պէս միեւնոյն ոգիով տոգորուած էին՝ այսինքն հնազանդութիւն կրօնական օրէնքին ու խալիֆէին։ Կ. Պոլսոյ մէջ պաշտօնի կոչուած նոր հարիւրապետները ու հազարապետները ընդհակառակը նոր դրութեան սպաներ էին, զինուորական վարժարանին չրջանաւարտներ, բաւական անքնատ կրօնական հաւատալիքներէ։ Անպատճառ կարծիքի անհամաձայնութիւններ պիտի ծագէին այդ սպաներուն և անոնց զինուորներուն միջեւ։ Զինուորները քանի անգամ հնազանդիլ չուզեցին. կրօնական կարգապահութիւնը կը գերազանցէր զինուորական կարգապահութիւնը։ Երբ ձեռնարկուեցաւ այդ զօրքերը զինուորական մարզանքներու ենթարկել, և երբ այլեւս չյարգուեցաւ անգործութեան մենաշնորհը զոր կը վայելէին վնասակար հաւատարիմ մնալու փոխարէն, թշնամութիւնը աւելցաւ։ Իր գագաթնակէտին հասաւ երբ կառավարութիւնը— հաւանօրէն տեղեկացած պատրաստուող չարժումին—Մահմուտ Մուխթար փաշայի միջոցաւ ծանոյց այդ զինուորներուն թէ չփոթութիւն մը ծագելու պարագային պարտաւոր են կրակ ընել թէ՛ իսլամներուն և թէ միւս հաւատացեալներուն վրայ, նոյն իսկ սոֆիներուն։ Այս խօսքս և ձախող հրամանին արդիւնքը եղաւ զինուորներուն միջոցաւ պաներուն բանտարկուիլը և ծանօթ չարժումը։ Ուրեմն զուգահեռական յեղաշրջում մը կատարուեցաւ քաղաքային ժողովրդեան և բանակին մէջ, ինչ որ կարելի է սպասելի ամիսիել։—Ամբոխին ուժացումը Երիտասարդ-Թուրքիոյ պետերէն՝ բարեսրտութեանց ամրութեան և կրօնական օրէնքին չյարգուելուն հետեւանքով։ Երբ ապրիլ 13 ու 14ի (Ն. Տ.) դէպքերու պատմութիւնը կարդացուի, այքի կը զարնէ այն դիւրութիւնը որով ապստամբութիւնը յաղթական հանդիսացաւ։ Այնպէս կ'երեւայ թէ կառավարութեան և Օսմ. Մ. ու Ց. Քոմիտէին կողմէ դիմադրութիւն մը չէ ուզուած։ Իշխանութիւնը անհետացաւ չփոթութեան առթիւ։ Եւ առոր պատճառը հաւանօրէն այն է թէ չփոթութիւնը էր որ իր ետին զօրութիւն ունէր և ոչ թէ իշխանութիւնը։ Երիտասարդ-Թուրք քաղաքագէտները այսօր կը նմանին զինուոր չունեցող սպայակոյտի մը։ Երէկ ալ այնպէս էր, բայց չէր գիտցուեր։ Դէպքերն էին որ անոնց տկարութիւնը երեւան հանեցին։ Մինթ ասիկա կը նշանակէ թէ նոր նախարարութիւնը աւելի զօրաւոր ըլլայ։ Ձենք կարծեր։ Թէվֆիգ փաշա մէկն է այն խոնական և ճ

ՄԱՀՎԱՆ ՕՐԵՐԸ

Ամենամեծ դժբախտությունը մարդու համար մահն է։ Մեր ամենասիրելի հարազատները, ինչպես ասում է Ֆրանսիայի ազգային հիմնը, «մեր սրտերի մեջ ապրելու» են։ Բայց դա ինչ-որ մի բան չի նշանակում։

Գեղեցիկ հասարակաց գրասենյակ

Ֆաբրիկայի Ներկայացուցիչներ

Ս. Ֆրոյնտ.

Ֆաբրիկայի գլխավոր գրասենյակ

ԳՈՒՍՏԱՎ ՍԱՆԴԵՐ

ՀԱՄԱՐ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԵՎ ԱՍԻԱՅԻ ՄԱՍԻՆ

Ֆաբրիկայի գլխավոր գրասենյակ

Ս. ՖՐՈՅՆՏ

Գեղեցիկ գունագեղ գրքույկներ՝ անվճար ուղարկվում են ցանկացողներին։

ԳԱՅԹԱԿԱՆ ՄԱՐԴԻԿ

Գեղեցիկ հասարակաց գրասենյակ

Ֆաբրիկայի գլխավոր գրասենյակ

Ս. ՖՐՈՅՆՏ

Գեղեցիկ գունագեղ գրքույկներ՝ անվճար ուղարկվում են ցանկացողներին։

ՍՈՒՊԵՐԼԱՅՆ ՍՈՍԻ